

R 141.178
3

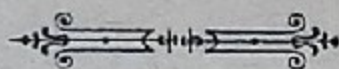

КҰРЕ ҒАЛАН ЕЛИФАРНИ,
АХПА ГҰӘНИЗ ҚЕЛДАЈ ЃУЗ.

КЮРИНСКАЯ АЗБУКА

— И —

ПЕРВАЯ КНИГА ДЛЯ ЧТЕНИЯ.

Издание Кавказского Учебного Округа.

ТИФЛИСЬ.

Типографія Канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ
1911.

494.612.8

Кюринский язык

Печатано по распоряжению Попечителя Кавказского Учебного Округа.

- 17320 -

7317
4

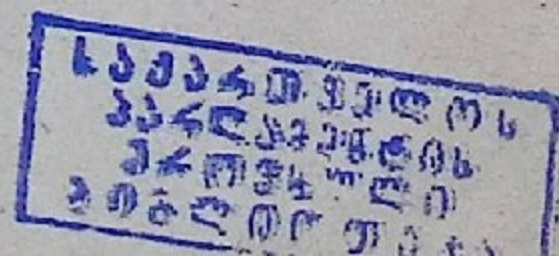
Въ дѣль постановки первоначальнаго обученія *туземнаго* населенія Кавказскій учебный округъ руководствуется „Учебнымъ планомъ начальной школы“, утвержденнымъ 13 января 1881 г. По этому учебному плану въ основу первоначальнаго обученія положенъ *родной* (материнскій) языкъ для кавказскаго „туземца“. Изученіе азбуки роднаго языка вообще предшествуетъ, по учебному плану, ознакомленію дѣтей даже и съ устной русской рѣчью. Въ силу таковой постановки обученія грамотѣ выдвигается настоятельная нужда въ правильно и цѣлесообразно составленныхъ букваряхъ на родномъ для кавказскаго туземца языкѣ.

Кавказскій учебный округъ, идя на встрѣчу именно этой потребности, постепенно издалъ нѣсколько такихъ букварей, каковы: Абхазскій (1904 года), Кабардинскій (1906 года).

Въ настоящее время къ сентябрю 1911 года выпускаются изъ печати буквари: Кюринскій и Даргинскій.

Кромѣ того, уже заготовлены къ печати буквари Чеченскій, Кумыкскій, Удинскій и Лакскій. Буквари Чеченскій и Кумыкскій будутъ изданы въ теченіе наступающаго учебнаго года.

Настоящій букварь составленъ на Кюринскомъ языкѣ. „Географическое положеніе Кюринцевъ—какъ объ этомъ изъясняется въ предисловіи къ IV т. „Этнографіи Кавказа: Кюринскій языкъ“ (Изд. Упр. Кавк. уч. окр., 1896 г.)—въ самыхъ общихъ чертахъ обозначается теченіемъ рѣки Самура... Въ нѣсколькихъ верстахъ (до 20-ти) ниже Рутула

Самуръ становится Кюринской рѣкою; Кюринское народонаселеніе сопровождаетъ оба берега его до самаго впаденія въ море“... Число же всѣхъ жителей, говорящихъ на Кюринскомъ языкѣ, въ Дагестанѣ простирается до 98690 душъ обоого пола.

1 сентября
1911 г.

U, U, U, U, S, A, M, g, y, U, - H,
r, r, n, n, l, h, m, m, f, p,
j, y, e, k, k, l, k, e, b, e, c,
r, r, o, c, x, t, M, z, z, z, (o,

a, q, g, o.

l, l, l, l, U, n, n, m,
m, s, A, A, M, H, C, O,
c, I, X, M, k, B, P,
B, D.

§ 1.

C, A, L,

Сас, сал, сала, лал,
салаал.

с, а, л,

сас, сала

сас, сала

§ 2.

M

Лам, мам, ама, сам,
маса, сама, са лам,
мал.

M

МММ

лам

§ 3.

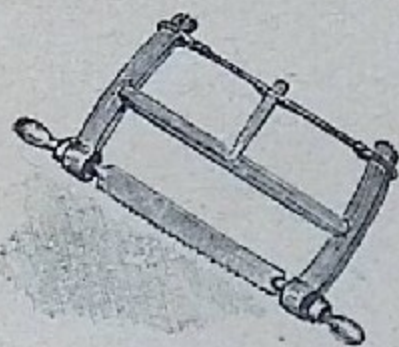
ш Маша, шалам, лаш,
аш, ша, шал.

Ш

маша

маша

§ 4.

ш.р Мишар, сил, сим, ими,
шим, мил.

И Р

мишар

мишар

§ 5.

Шалам, сарар, сар,
самар, сара, самара,
раса, сарара, салара.

шалам

шалам

§ 6.

ր

б

Риб, раб, баба, бала,
аш, ша, шар, шарар,
лашар.

րիւ
риб

§ 7.

ն

П

Паб, пар, папар,
парар, рапар, ра-
парал, папарал,
парарал, са раб.

նաւ
паб

§ 8.

у
у

Руш, шур, ру-
шар, сур, расу
руш, сару мал,
са шаламар.

руш
руш

§ 9.

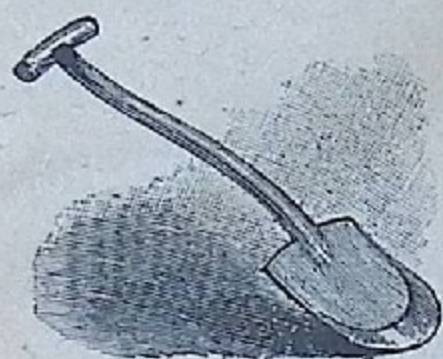

п
п

Пурар, пул, пулар,
шурпа, раб, риб, сим,
лашар, са лампа.

пурар
пурар

§ 10.

пер

пер

е

е

Пер, пеш, рипер, силер
симер пешер са пер, са
пеш, симерал, самарал,
ламарал.

Ламарал парар ала.
Пер самарал ала.

§ 11.

нер

нер

Н

Н

Нер, сини, ниси; лам-
ран палан; са анар;
шеминин нур.

§ 12.

сеу

сеу

Сеу Сеу, вил, виш,
сив, шив, север,
са виш, евел.

W Ви ламарал па-
рар ала. Вал пе-
рем ала. Вун
инал ша.

т

Т

тар

тар

§ 13.

Тар; таран пешер; баба атана; тарал пешер ала; тама са сев ава; инал са руш атана.

§ 14.

д

Д

деве

деве

Деве, диде, дели, далу, шемден, дулма. Далудал пар ала. Шемденда шем ава. Бадида ниси тур.

§ 15.

з

З

базар
базар

Базар, зели, зун, зул, зирба. Буба базарда ава; заз пул ава; рушаз рапар ава; абуроз ниси ава.

§ 16.

Դ

Դ

Դիբ, Դуб, Դур, Դաբ. Сим
աճանա. Ниси Դемил ама.
Диде иниз атана. Абуруз
Դурар ава. Шурճа Դуру-
нал неда.

Դիբ

Դիբ

§ 17.

Կ

Կ

Կավալ, րակ, կуш, кул,
кар, марк, кесиб, киш,
керки, карка. Сала ке-
лемар ава. Бадида нек
ава. Тама вақ ава.

Կավալ

Կավալ

§ 18.

Կ

Կ

Կал, кул, кард, кур,
келер. Заз ана кал аку-
на. Руша рапар гадарна.
Заз карандаш ава.

Կալ

Կալ

§ 19.

СИҚ

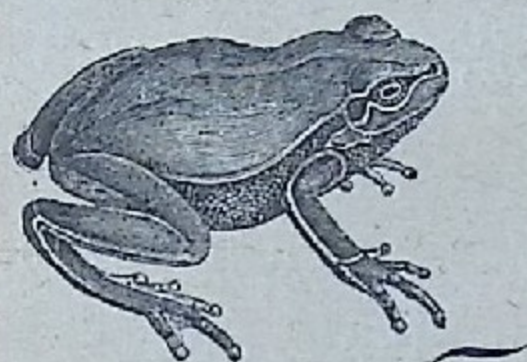
СИҚ

Қ

Қ

СИҚ, ҚАЗ, РҚАР, ДАҚАР, ҚЕЛ, СҚЕР, БАЛҚАН, ҚҰВАЛ; КЛАСДИН РҚАР, СҚРЕН ТУМ; ҚЕЛЕН САР; ДАҚАРДИН РАМКА, ЕРКЕК ҚЕЛ; БАЛҚАНДИЗ ЕКЕ ҚИРЕР АҰА; ШИРЕ ЕҚИДА; ҚУНТАЛ СИҚ АЛА.

§ 20.

ҚИБ

ҚИБ

Қ

Қ

ҚИБ, ҚАЗ, ҚАБ, ҚАД, ҚУЛ, ҚУР, ҚАРИ, ҚАБАН, РЕЖЕР. РЕЖИНИЗ НУР АҰА. ҚАРИДИН КАЛ ЕКЕДИ ТУШ. ШИРЕ ҚИБ АҰА.

§ 21.

ТУРІ

ТУРІ

Т

Т

ТУРІ, ТУРБА, ҚИРБИТ, ТЕНБЕК, АҚАТНА, АҚАТНА, АҰАТНА, ТУНА, ТАР, ШИРТ; ТУІ АҚАТНА; АМА ШИРИК АҚАТНА; РЕЖИНА ШИРТ АҰА; ТУРНАДИ КУДА; ТАРДАЛ СИМЕР АЛА.

§ 22.

гада

Гада

Զ

Դ

Гада, гардан, гум, муг, гел, гамиш, руг, гереќ, гирванќа.

Гад аќатна зул атана. Гадади туй гадарна. Кели неќ гуда. Ина гамишдин гел ава. Կазран мука каќа ава.

§ 23.

կյւր

Կյւր

Կ
յ

Կյւր, կյւլ, կյւն, шўшка, сўрў, кўнў, дўгў, гўмўш, еќյւն.

Абуруз са сўрў ќелер ава. Устардин кўнел мишер ала. И суз ниќе кўլ темил ава. Կյւր тамуз катна. Дидеди рушаз дўгўдин аш аւуна. Կյւնшиди кўլ маса гана.

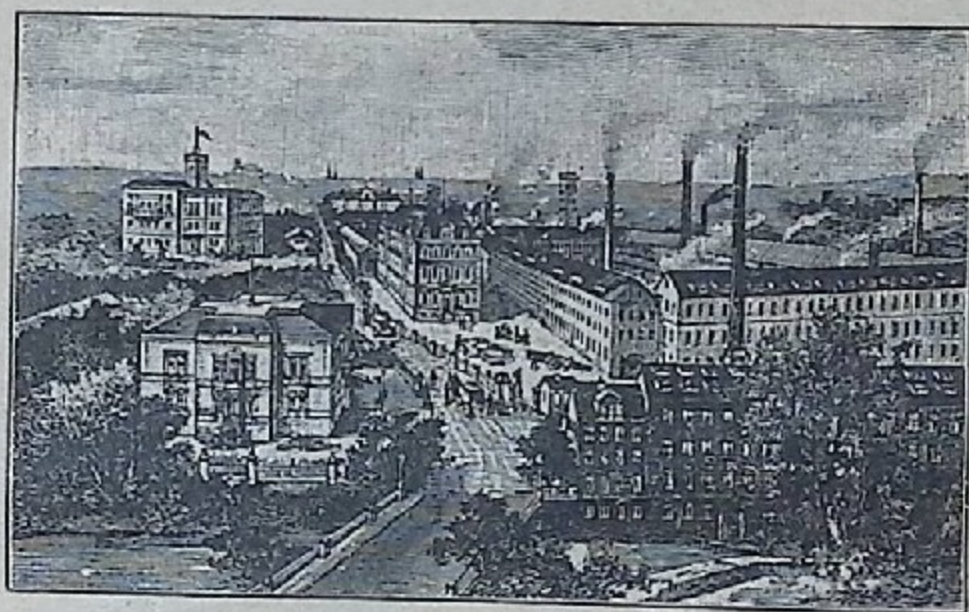
§ 24.

баг баг

ни темил ишиг гуда. Рушау рапарни галар гва.
Квез акур муг асқанди тир.

§ 25.

шеер, шеер

кук кер ава. Шуредиз шеер лхуда. Адаз иниз

Баг, муг, раг,
аг, гед, гери,
гуг, гуд, гул,
табаг, баглар,
ишиг, галар.
Гетеда гери
ама. И кагаз
дин табазар
назик бур
туш. Шеми-

Шеер, he-
weng, кер, лах,
мах, хана, he-
реката, хами-
ша, теер, хел-
бет. Гада he-
рекатна атана.
Стул ханал
ала. Багда са

ша лаһ. Пар кѹз за дарс езберда. Пелбет за
вуна лһуниз килигна келемни ктабни гваз кѹе-
да. Ада заз теһер аѡуна. Ими за ваз калур
аѡур теһер биһемарна қанда.

§ 26.

ж х
садра,
садра
кѹм
КХИХ

Садра кѹхих. Гадади кѹхизаѡа. Хел,
хар, михи, миха. Зи хел кѹаѡал аѡат-
на. Хар кузаѡа. Вуна карандашдал
кѹхих, ада келемдал кѹхиди. Заз шад
хана, ама пашман хана.

§ 27.

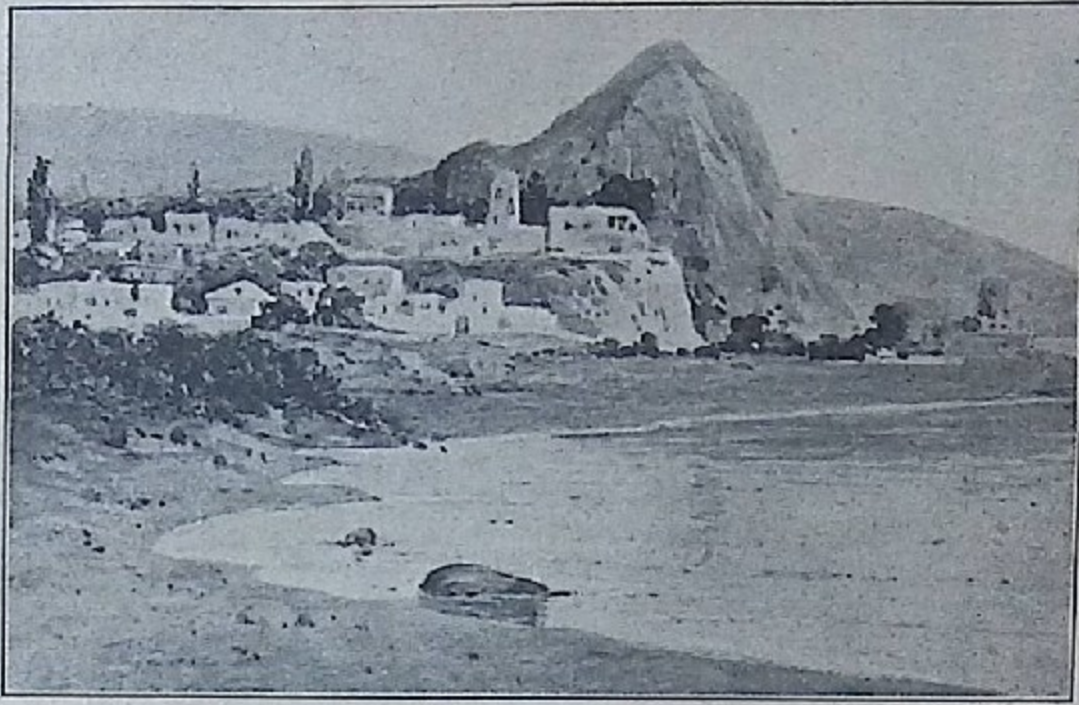

тај
Тај

Тај, јаб, ајал, јуѹ,
југ, јеб, јис, јар, га-
дајар, беһлејар, јул-
дашар, миһманар, һе-
бејар; зи јапуз ѡан
хана; ајал кѹѹѡазаѡа;
кенин јуѹ серинди ја;
тај катна; југ ругу-
наралди гатада; а јеб
јарқиди ја; и јис ји-
мишар аѡај јис ја; абурун кѹвелиз миһманар
атана.

§ 28.

Х, хуір
Х, хуір

Хуір, пахла,
мух, хоб, хали,
хини, хинни,
мих, мах, хана,
ахпа, хаз, хел,
ехир, нехир.

Нехирбанди
нехир хуз ава.
Сала халијар
хана. Вахаз
хаздин курт
ава. Шаз хар

квана. Гару тарарин хилер хана. Хпе кел хана.
Пака виз абуру харар квај шурпа ијидајвал ја.

§ 29.

Q
Q

неқијар
неқијар

Неқијар. Qузур, qwe
qун, қил, қул, қуд, јуq,
раq, наq, weqe, qел, қар,
qwed, qена, қуна, аqуна.

Дерлекди зи қил муқ-
ратдал қуна. Qwe ска-
мејкадал қуд ајал ала.

Даглара раг адуна. Фун наг фена. Фел твадај
ѳаб гаш. Фуд кеви хана. Раг гатут кашунал-
ди. Фурук фурај вефер веһ, аһна малар һаниз
һала.

§ 30.

мекер
мекер

кер ава. Фурук фурај мегун квалакар ква. Се-
лим Кериман квалак катканава. Велидин квек
дакуна. Ајалди нек квазава. Малар кариз кјага.
Зун тапаркан туш. Рапуник јару гал гала. Пе-
кер куртал алтушнава.

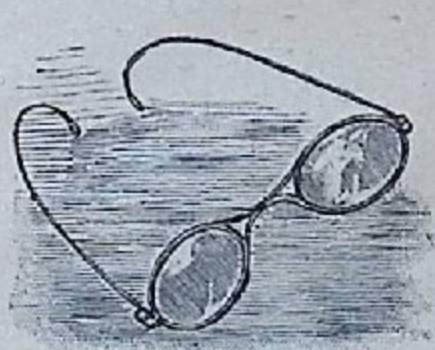
К
К

Мекер. Буба-
дик гада гала.
Јак, курк, па-
камак, ква-
лак, квалак,
квек, тапар-
кан, курт.

Келем қаз
пуд туб герек
ја, вуна ке-
лем јак. Пака-
мак хуре ме-

§ 31.

Ҳ

Ҳејнејар
Ҳејнејар

Ҳејнејар, саџет, Ҳараба, Ҳақул, Ҳүмүр, Ҳамал, Ҳибадат, Ҳалим, Ҳашиқ.

Қўзи касдин вилерал Ҳејнејар ҳалнава. Ҳақул дахун бала ја. Ҳибадат Аллахдиз лајиқ ја. Ҳүмүр Ҳилимдиз, ксан Ҳамалдиз ишлемиш авун ҳејирлу ја.

§ 32.

Ҳанауур
Ҳанауур

Ҳанауур, Ҳем, Ҳунгау, Ҳендек, Ҳеһил, геҲ, Ҳуз, уҲуз.

Ҳ Нақ Ҳанауурди тама са Ҳеһил Ҳунгау қена, анал гила пекер алтушнава. Зи Ҳузунал ксан Ҳилд ала. Техилар уҲуз хана.

§ 33.

Ж

Журнал. Жиу, жум, жуу,
жими, жеда, мѹжѹд.

Ж

Шаз ктѹз калин жиуер
хана. Багда жумар амани?
Жуван ктаб михиз хѹх. Цуд-
ни цуд мѹжѹд жеда. Реки-
ни жиу жими аууна. Усал
келдајбуркај жемир.

Журнал
журнал

§ 34.

Чанта, чил, чарх,
печ, чит, чин, чиг,
чеб, чѹл, чубарик,
чѹва.

Ч

Чантада машмашар
ава. Чилина гетер
натна. Ђарабадин чарх
алатна. Класда кизил
кершичдин печ ава,
ктѹз ада ксан чими
ијида. Ђалиди чеб ке-
геђ караѣна лѹуда.
Ваха пуд јук чит
качуна. Начаникдал
чинер ала. Тарарлај

Чанта

Чанта

чиг авахна. Кавук чубарикдин муг ква. Гада-
дал шалдин чхва ала. Зурчеканди чўлдај qwe
квед јаъна.

§ 35.

Ц

Ц

кац

кац

Кац, јац, цал, мац, қуц,
цлак. Чаз са кац ава, кун-
шидиз qwe кац. Ѓарабадиқ:
јацар ктуна. Цлар киреъдај
асунава. Мацал ланпа ала.
Ѓарабадин қуц гватна. Цлак
керпичар қватна ава.

§ 36.

Ѓуқ, бил, бур, баw, баз,
лабу, кабу, бўк, бан, бweg.

Ѓалиди багдај мул-бўк
зана. Кајсидин билер ширин
жеда. Малар буриз хала.
бава гетер ава. Чи багдал
бафарин бугун ала. Дидеди
заз лабу бедрем бвана. Ква-
лар хуниқди чи дугунавај
ниқе бўк кабу хана. Леъ-
берди турездал бан базава.
бвекрени wичиз ктун сур-
сет қватда.

Б

бўк

бўк

§ 37.

Ц

Ц

цацах

цацах

Цацах, цуз, циц, цци-
на, цецина, хаца, цир,
тцвал.

Халидан цацах еке ха-
на. Асланан цуз духтир-
ди сагарна. Класдин кве-
лиз қуд циц ава. Цци-

нај ғери ақуда. Ајал цецина ава. Чна нақ не-
қедин хаца тұна. Аллахди гајита чун Шалбуз-
дагда авај цирел зијаратдиз кведа. Халадин
тцук тцвал гала.

§ 38.

Ч

Ч

чепелуқ

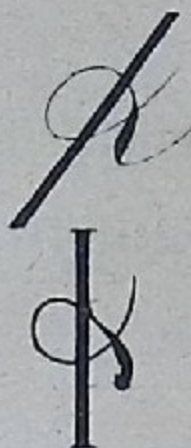
чепелуқ

Чепелуқ, чуру, чад,
чин, чумал, чил, чар, чан,
чирна, чрана.

Куџадин чуру лаџуди
ја. Устарди чатук рақ
гатазава. Селимата чин
запундај чхузава. Қаза-
рај чепелуқар акатна.
Дидеди чумаларикај мед

ргана. Чиле палчуқ хана. Неқеди чар қуна. Уче-
никди ругуд табақ чар качуна. Парса чан алај
зат реқиз ја. Дидеди рушаз хинқар чраз чирна.

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՆԱԿԱՐԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

Фиж

ФИЖ

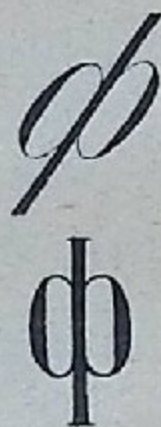
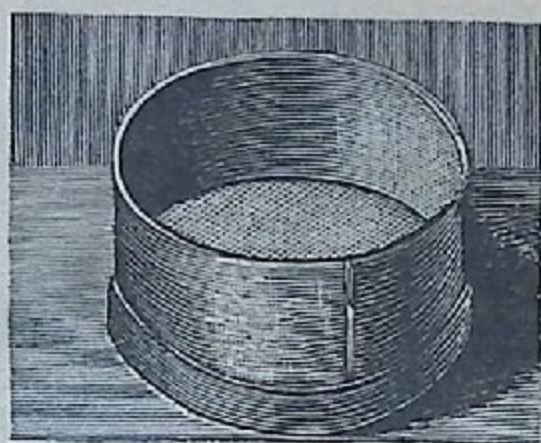
§ 39.

Ғиж, ғар, ғур, ғул, ғиб, ғут, ешиғ, екеғ, ғимел, еғел, миғи, ерғи, ғулау, ешиғна, ғал.

Ғура неҳирбанди неҳир хўзава. Чарҳара ғазарин мукар ава. Уи ғарар ғулау бур ја. Адан қула гўмишдин ғул ава. Парча јуқуналди ал-

цумда, чциналди алцумдач. Зи беҳремдин ҳел пуд ғиб парчадиқај тамам хана. ғутар чилкин чкада жеда. Зун ке гурарај пудра ақаҳна, пудра ешиғна. ғимелвили ниқериз еғел ҳана. Чна рус ғал чириз ава. Келем ерғи ҳиле қада. Гила вафран миғер ја. Сеҳидал ғулау бармак ала.

§ 40.

саф

САФ

Саф, фил, афна, лиф, фере, фу, фур, руфун, фанус, қиф, јиф, ферејар, қафун, фири, фес, гатфар.

Фил чимивал гзаф авај улквејара жеда. Афнајар сала жеда. Ғавај са луъ лифер

фена. Уечрак ферејар гала. Дидеди фу чразава. Дана фуруз аватна. Гададин руфун та хана.

§ 41.

æ
æ

пæк
пæк

Пæк, рæк, кwæк, сæт, мæѣишат, елæѣ. Мукwa пæк аѣуqна-wa. Дербендај Петербургдиз раqун рæк awa. Стхaдин кwæк даqуна. Гила сæт 10 ја. Чи мæѣишат ксан ја. Абур мукwелај елæѣна фена.

§ 42.

h
h

hæѣибузда
hæѣибузда

hæѣи-бузда, heјат, hæмбал, пар, hæмам, hæјwan, hæја, hуѣре, мæfle, hуѣет, hурмет, Mæhmуд.

Heјатда папа кујдај werчериз, казариз, малариз јад акудиза-wa. Hæмбалдин кула пар awa. Стха Eхhehиз hæмамарал фена. Кал мæнфæѣетлу hæјwan ја. Mæhmуда hæѣи-бузда банa. Едебни hæја ксан затар ја. Hуѣрејар аqа мæfleда awa.

hæја ксан затар ја. Hуѣрејар аqа мæfleда awa.

beh
beh

б
б

§ 43.

beh, waб, барар, баби, бај, биб, буд, бару, бам, абура, қабурмир, бил, брана, јабу.

Ҳадил-waб гзаф феки waб ја. За дафтарда пуд бар фгуна. беһре баби ҳана. бал бамар нала. бару баби багда ава. Чубарикди

шарагариз са биб ҳана. Қақан дағлара живер гатузни брадач. Ҳарабадиз са јабу бил качу. Ктабар дафтарар қабур таууна михиз хуҳ.

§ 44.

самовар
самовар

в, о
В, О

Самовар, ведро, лув, дувул, бивин, еливун, калошар.

Кард лув гана фена. Тарбин дувулар чилин деринда ава. Руша самовардиз бивинар виһезава. Дидеди ҳаца кулалај елаена еливарзава.

Бубади са қарасдин ведро качуна. Заз резиндин калошар ава.

Кюринская азбука

а, а, а, в, w, г, г, д,
е, ес, ж, з, и, ж, и, и,
ј, к, к, к, к, к, л,
м, н, о, н, н, н, р
б, р, с, т, т, т, у,
у, ф, х, у, б, б, н,
н, ф, ш,

§ 1. Գуրս քիքնի կարգս.

Գуրս քիքս աստնս քիք. կարգսдиз ասунսкис քиքս
бстмисх жезасуа; асдс шиснсна քиքс пеш. կаргасдис
Գуրս քиքс пешисналдис кутармисхнս.

§ 2. Կ а п а р:

Графин, фиџан, чайник, самовар, каџган, јаг-
ласу, крушка, тарелка, гетс, һевенг, ведрс,
чамчсх.

§ 3. Булкајар.

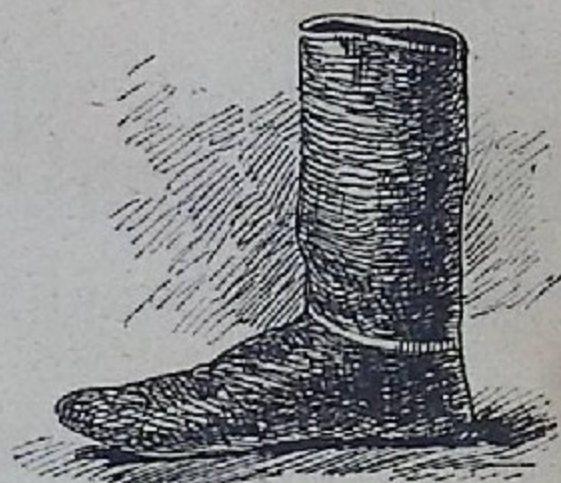
Булкајар чўрегчијри чрада. Ваха булкајар маса качуна хкида дидедин патаг. Дидеди фемни елаѣна булкајар гуда чаз.

§ 4. Мебел: стол, стул, диван, шкаф, комод, гўзги, кроват.

Къ вечел алуқдај затар: чекмејар, шала-
мар, мæһсерар, калошар, башмақар.

§ 5. Палтарар: кавал, курт, чепкен, ја-
пунђи, палту, чуха, валчаг, дүшлуг, шалвар,
башлуг, бармак.

Белјо (кеникај алуқдај палтарар): перем,
вахчаг, күлүтар, јағлух, суфра, месин аз, кбү-
ганарин чинар.

§ 6. Г а д.

Гад алуқна. Чими хана. Ајалар к̆веле ӑуқ-
замач. Абуру чкурда, абур к̆вада багда, бајатда.
Дидедини бабади к̆валахда ч̆лда, багда, сала.
Гæн, гæн ајалари абуроз к̆валах ијиз к̆умӗ
ијида.

§ 7. М и к а и л.

Микаил фена феки дидедин патаг. Феки ди-
деди бағишна Микаилаз пуд чхвер. Са чхвер
Микаила вичи т̆уна; амај қвед гана вичин ва-
ҳаз Мерјамаз.

§ 8. Е с к е н д е р.

Ескендера јаъна кй. К̆и қуна адан гил. Ес-
кендер к̆вазна шез. Ваҳа адаз лһана: „Баъеб
хана ваз: мад ваз кй јаъз қан жемир, һадазни
тарда“.

§ 9. А һ м е д.

Фехи бабади пишкешна Аһмедаз пуд кепек.
Аһмед фена а пулуник фу к̆ачуз; реде андал
һалтна са чанта гвај қуз̆у ӗвераг. Аһмеда фи-
кирна: „Заз фу герӗ авач, за зи пул гуда и
ӗверагдиз“: Аһмеда һақа авуна: пул гана қу-
з̆удаз, вуч чкурна хтана к̆велиз.

§ 10. М е р ј е м.

Мерјемаз чидачир ја кхиз, ја келиз, ја лисабиз; дидеди ама тхвана шкулада ифигна. Шкулада Мерјемаз чир хана кхиз, келиз, лисаб ијиз бејтер луһуз ва шекил фугваз

§ 11. Q w e њ e h.

Qwe њeh са архунлај виһенавај дар тарфел дवेशиш хана. „Елкүз қулуҳди!“ лһана һарајна са њehpe. „Wун елкүз қулуҳди!“ лһана мефида. Иқи ибурун гзаф һуђетар хана; ахпа ибуру еђеһна крчар крчара, ехир qwedни бӯдгүна аватна биз.

§ 12. Q w e л e њ б e p.

Са леђберди тхуз хана њараба weqер, адал һалтна са маса леђбер.

„Салам њәлејк!“

— Ыәлејк салам!

„На wуч тхузава?“

— Қарасар.

„Абур қарасар тушки, weqер јаки“.

— Wаз акваз хајила ки weqер ја, мад на wучиз њзада.

§ 13. Кизилни һулдан.

„Вири зидја!“ лһана кизилди.

„Вири зидја!“ зһана һулданди.

„Вири за маса кӱачуда!“ лһана кизилди.

„Вири за һақа кӱачуда!“ лһана һулданди.

Сан вахтар: гатфар, гад, зул, қуд.

§ 14. Ген.

Ниқе цара чимида; маӱсул агақнава; сил гена қанда. Сил гида мукаларалди, ја јаӱда дергесаралди; сил гена амачирла, ахпа гида мухӱни гергерар.

§ 15. Хӱанӱерини хешил.

Хӱанӱеридиз са виз ахварай хешил акуна, амма тур ханач; пака виз ксудајла Хӱанӱери турни гваз каткана, амма хешил акунач.

§ 16. Н у қ.

Нуқре луw гузава,	Һина wa wун, нуқ?
Нуқ куқвазава,	Һина wa wун, Һашуq?
Нуқре меӱнијар јаӱзава.	Јарға тир улкведа
Нуқре луw гана,	Wуна мут ијизава,
Нуқ куқвана,	Һана wуна јаӱзава
Нуқ амач.	Wин меӱни.

§ 17. Тенбелни сәъјилуди.

„Пака за қелда, ќе за сејр ијида“, лһуда тенбелди.

„Пака за сејр ијида, ќе за қелда“, лһуда сәъјилуда.

§ 18. Қwелин һәјwanар:

Балқан — балқанар, тај — тајар; кал — келер, дана — данајар; беһ — беһер, баһи — баһијар; хәб — хәпер, қел — қелер; кац — кецер, шенци — шенцијар; гамуш — гамушар, барһак — барһакар.

§ 19. Тамамарна кхих:

1) Киҕ қwелин һәјwan ја, амма һанawур чүлдин һәiwan ја. Сew..., амма кал...? Дана..., амма сewрен шараг...? Аслан..., амма кац...? беһ..., амма сиқ...? Waк..., амма хәб..., Парлан..., амма гамиш...? һанawурдин бала..., амма зәғ...?

2) Чил — чилер. Стул — стулар. Јац — јацар. Зед — зетер. Чуwал —? Мезүн тар —? Пахла —? Карни куз —? Лук —? Ёул —? Фил —? Шиw —? Спил —? Ђејран —? Аһај һараба —? Еркек кац —? Рәк — речер. Мишер —? Пац —? Фуру фиж —? беһ —? Шем ағаһ —? Тар қиф —? Рамка —? Хер —? Даг —? Улчү —? Куллузчи паб —? Памам —? Мәһни —? Гүлле —? Пут —? Суд —? Тетрад —?

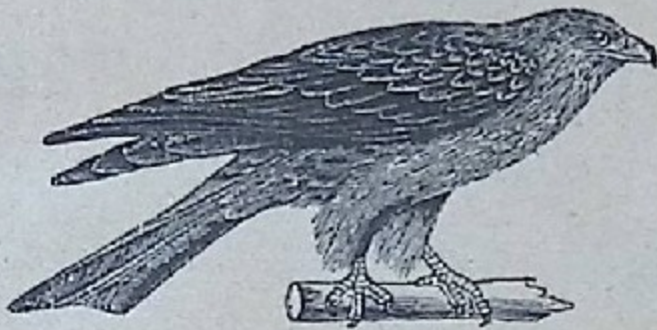
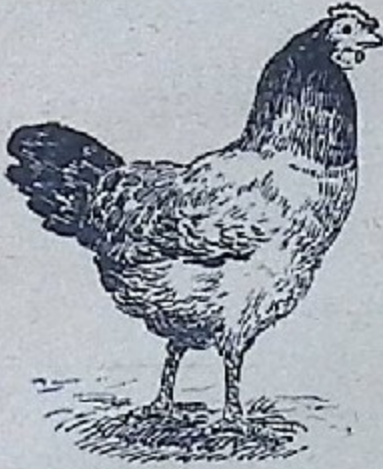
- 3) За гила қел ијизава,
ууна гила қел ијизава,
ада гила қел ијизава,
чна гила қел ијизава,
күне гила қел ијизава,
абуру гила қел ијизава;
за нақ қел аууна,
ууна нақ қел аууна,
ада нақ қел аууна,
чна нақ қел аууна,
күне нақ қел аууна,
абуру нақ қел аууна;
за пака қел ијида,
ууна пака қел ијида,
ада пака қел ијида,
чна пака қел ијида,
күне пака қел ијида,
анбуру пака қел ијида.

4) Зун гила кзгваз ава, уун гила кзгваз ава
(еҳирдал қван). За гила шикил ғугваз ава (еҳир-
дал қван). За гила мәънијар јаъзава (еҳирдал
қван). За гила сејр ијизава (еҳирдал қван). За
гила чкуруиз ава (еҳирдал қван).

5) Са ғумәъдин кар: аһәд, иснејн, саласа,
һәрба, хемис, һумһә, киш.

б) Чўлдин һәјванар: сев, җанавур, сик, кўр,
аслан, парлан.

Ҷуреба җуре һәјванар:

7) Њаџи леглег кѹш ја, амма сев чѹлдин
ѡајван ја. Верч..., амма сиқ..., Нѹқ..., амма кѹр...

§ 20. Фѣџле папарни кѣк.

Са хвазѣјкади (кѹвелин ејеси паб) һар јифиз
кѣкре һарагајвалди вичин фѣџле папар кѣра-
гариз кѹвалах ијиз аѣуқариз хана. Фѣџле папари
кѣк қена ада хвазѣјка ахѹарај аѹуд таѹурај
лһана. Амма фѣџле папариз мадни пис хана:
хвазѣјкади ѡуч ахѹарај аѹуд таѹуна аѹуқиз
кѣела фѣџле папар еѡеландалајни фад кѣрага-
риз башламиш аѹуна.

Тамам аѹуна кѣхих: 1) Ишиқ — миѣиѡал.
Јуқ — јиф. Гад — қѹд. Дириѡал — қиниқ. Шадѡал —
пашманѡал. Маса гудај кас-муштери. Нѣџнин
ѡахт — ? Гатфар — ? Мѣрѣѣмѣт — тенбиһ. Зарар — ?
Еѡѡел — ? Дуст — ? Кѣсибѡал — ? Қѹзѹѡал — ?
ѡан — ? Суал — ?

2) Ђақуллуди — аѣмақ. Рѣѣимсуз — рѣѣимлу.
ѣекиди — ? Қақанди — ? Њѣрқѹди — ? Јарқиди — ?
Јаѣуди — ? Кѣѡиди — ? Заланди — ? Ђјиди — ? Чи-
миди — ? Екѹди — ? Тенбел — ?

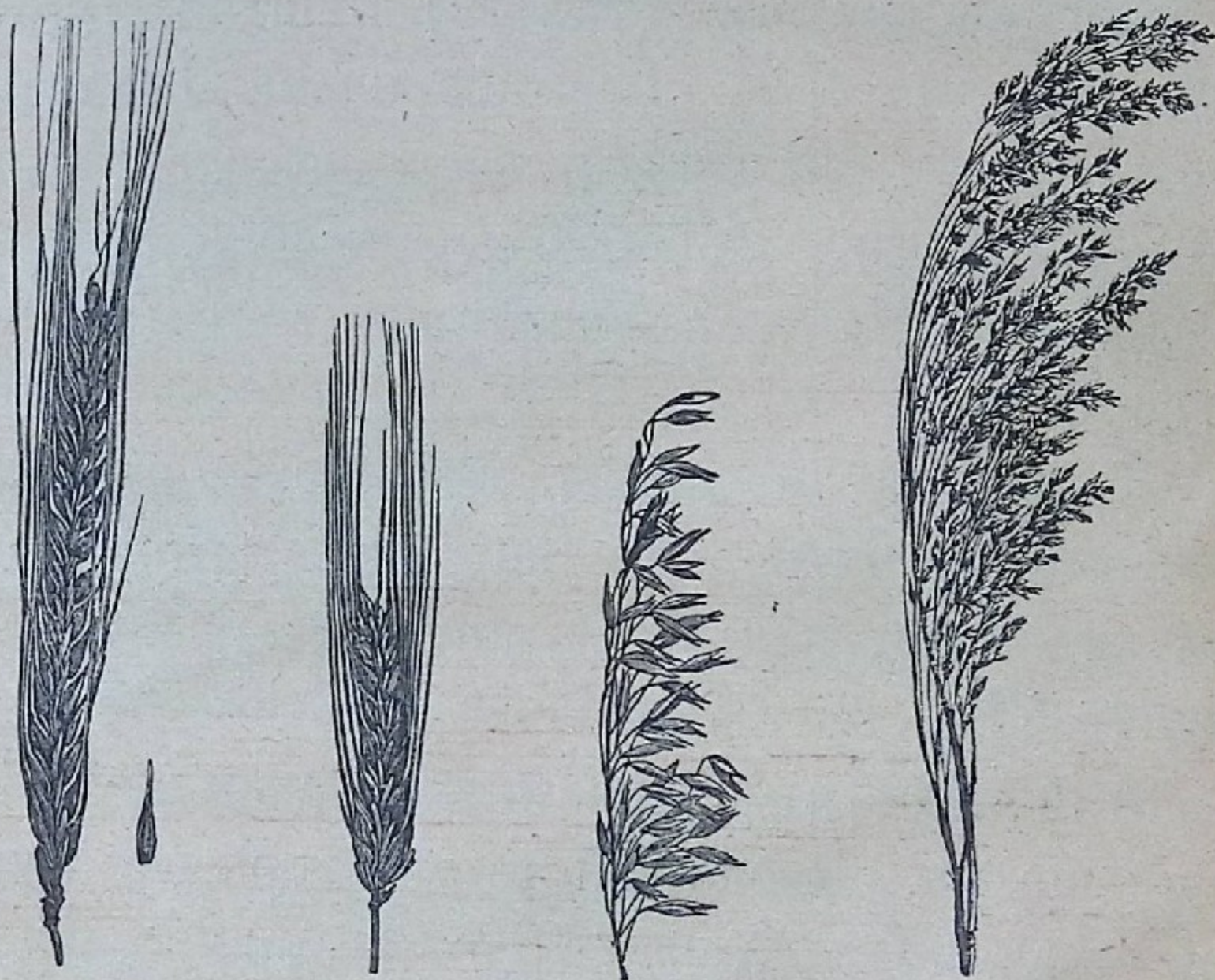
3) Финиф — атун. Қан хнух — дақан хнух. Кѹ-
рѹн — шехун. Пислемиш аѡун — тѣѣриф аѡун.
Маса кѣчун — ? Хабар қун — ? Ақал аѡун — ?

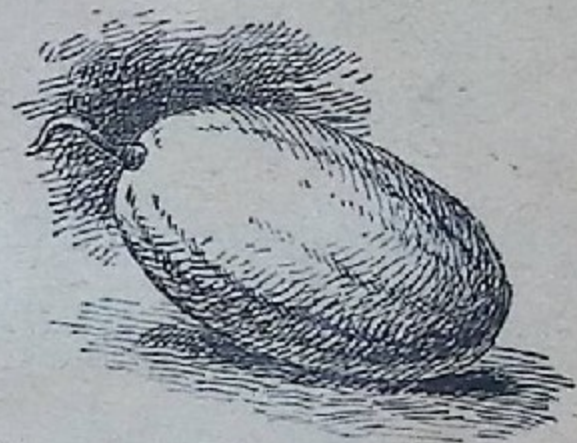
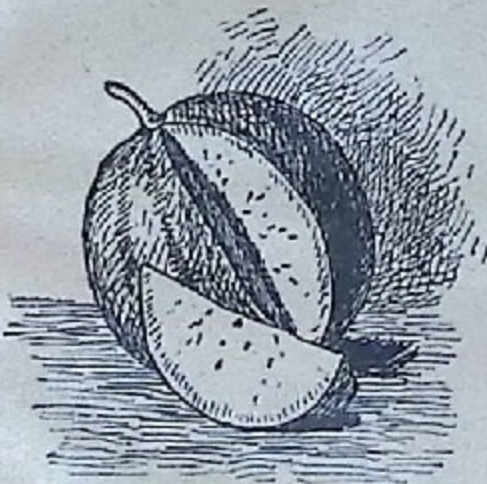
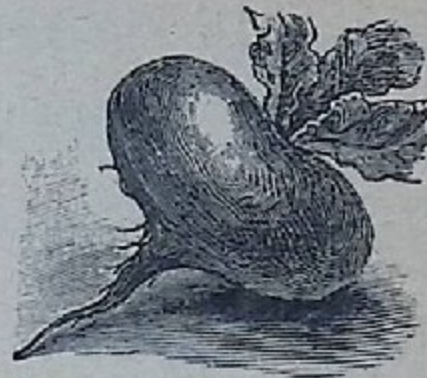
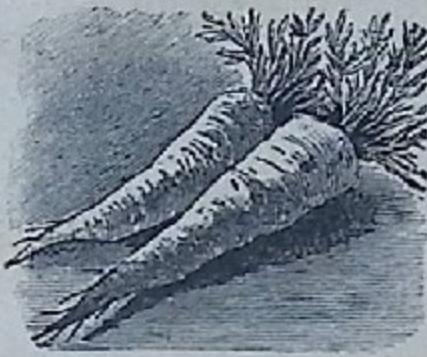
Агал арун—? Каткун—? Цабурун—? Ёун—? Ке-
низ тхун—? Пахун—? Качун—? Ёзурун—? Ле-
кун—? Башламишун—?

4) Фад—геџ. Пакамак—нѣџник. Гатуз—ктуз.
Темил—? Куз—? Винел—? Муqвал—? Ксан—?
Кевиз—? Јегин—? Миџи—? Ёафа—?

§ 21. Ёуреба ёуре чилѣј екеџдај затар.

Ихтилат аја wa кхих хи зату лина битмиш
жедата. Масала: сил битмиш жеда ниѣе...

Салан јемишар.

Салан јемипарика ја: келем, чузундур, газар, чиџак, турп, аџнајар, пахлајар, масабурни.

Салан јемишар чна хурекдиз ишлемишда.

Класдин (келдај квелин) мебел: доска, столар, скамејкајар, шкаф.

Рус варџар: јанвар, феврал, март, апрел, мај, јун, јул, август, сентџбр, октџбр, нојабр, декабр.

Чи варџар: муџаррам, сефер, ребиџал-еввел, ребиџал-аџар, џамадијал-еввел, џамадијал-аџар, раџаб, шаџбан, рамазан, шаууал, зилџџеде, зил-џиџе.

§ 22. Фиџирсуз џаб.

Са папан агалај квелие џифери џи туна. Адаз џан хана џиферин тум худиз; и фиџирдалди ада а квелие кац туна агална; а кеџини туна џини, неџни, џери. Аџпа џавурда аџуна паб виџин џаџадин, амма геџ хана.

§ 23. Гатфариз тамани веџера.

Зун квекведа тамара, гзаф кушар ава ана: вири буру луу гуда, меџнијар јаџда, чими мукар џиџа. Зун квекведа веџера, џепелуџар ава ана: вуч гүзел ја абур и мајдин кара.

§ 24. Н и қ е.

Ниқиз евел леџберди түрез јаџда. Түрез ҫуг-
вада јацари, гамишари ја балқанди. Ѓан бадај
итимдиз леџбер лһуда.

Түрез јазајла қулукди ниқиз зар гуда. Зар
ҫугвада балқанди.

Аҳпа башламишда ниқиз тум виһез. Тум
виһидај итимдиз тумчи лһуда. Тумарај теҳилар
екеҫда: сил, кўл, муҳ, бўқ, қаҳар.

Теҳилар гида бечинчијару мукаларалди, ја
јаџда дергесаралди.

(Түрезни зар девлетлу туш, амма дўнја һан-
буру ҳузава).

§ 25. Р т р а л.

Ртрал теҳил гатада ругунаралди.

Ругунар, ҫугвада јацари, ја балқанари. Мими
авур теҳил ҳтвахда қвелиз; аҳпа темил темил
тхуда реғуз. Русјатда теҳилар лашаралдини гатада.

(Ртрак берекат хајита, киседикини берекат жеди).

§ 26. Реғвени храк.

Теҳилдикај реғве зур реғведа. Зүрикај фу
ҷрада. Фу ҷрада хурера храк, ја танурда. Ше-
һерара пчера ҷрада.

Бајан ихтилат аја хи теһер леџберди фу ка-
занмиш ијидата.

Палан: I. Ѓан ѓун, ғар гун, фид виһин. II.
Тум виһин. III. Тумунај ка҃ар е҃е҃на дигмиш
хун. IV. Ген гин, қват аун. V. Гатун. VI. Ре-
ғун wa фу ҃рун.

§ 27. Бағда.

Бағда ақу҃да ғуре ба ғуре жемишдин тарар:
ичин, чхверин, хтун, цинидин wa маса жеми-
шарин. И меівејар чна неда.

§ 28. Сала.

Сала битмиш жеда салан жемишар: картоф,
келем, чуғундур, газарар, турп, чи҃е҃к, афнајар
wæ масабур. И жемишар хуре҃диз ишлемишда.

§ 29. Курухда.

Курухда бит-
миш жеда wæ҃.
Wæ҃ ewелја҃да,
ахпа ре҃ини҃к
қурурда. Қурај
wæ҃ ғурү҃ула-
ралди қватна
қунтар қада. Ах-

па we҃ер қунтаралди wæ ја ғарабајалди тхwa-
на маркуна қватда ја мух҃е twaда.

Wæq чна гуда қwелин һејwанариз; абуруни чаз гзаф менфæѣæt гуда. Пиқwan wæq гзаф хајита, һақwan фидни гзаф жеда чи ниқериз мулкәриз wiһидај.

(Гату қwатда, ктү неда).

§ 30. Тама.

Тама екеҫда тарар: шам ағаѣдин, меғун, пи-пин, қавахин, цуѣун, чумалин, werҳин, шүмæ-ғин, каркун. Тараркај чаз жеда чqwanар, ҫулар, қарасар, кулар wa тwалар. Тамај чна неқијар, шумеғар, керејар, қарни-қузар қwатда. Тама же-да кӯрер, сиқер, wa маса һејwанар. Мадни та-ма жеда қарғајар, бекер, лифер, ҫағар, қweқwe-јар wa маса қушар.

§ 31. Урушда.

Неҳир хӯзава неҳирбанди урушда. Қѣи адаз неҳир хӯз кӯмеқ ијизава. Неҳирда жеда келер, данајар, гамушар. Сӯрӯ хӯда чубанди. Сӯрӯда жеда хпер, қелер, һерер, беһер, қунар баѣијар.

§ 32. Кал.

Келеркај чаз жеда јақ, неқ wa лијар. Јақни неқ чна хӯреқдиз ишлемишда. Лијарикај чна қweҫел алукдај затар арасда. Неқедикај чаз же-да қажмаҳ, ғери, арута, ниси.

§ 33. Х е б.

Хперкај чаз жеда јаќ, кѣиқар, сар, нек. Јаќ чна хуреќдиз ишлемишда; кѣиқарикај чна кава-лар куртар ијида; саркај гамар, халичајар, рухар, шалар ијида; шалдикај палтарар ијида. Хпен неќедиќај чна нисијар ијида.

§ 34. Балқан.

Балқандал њан њада, зар зуда, ақахда; балқан итимдин евелимѣи кумеќ ја. Балқандиз ја гатуз, ја ктуз, ја куз ја јифиз фарагатвал ѣзидач.

§ 35. К и њ.

Кѣи квелал каравулвал ијида; садни ада нехирбандиз нехир хуз, чубандиз сурү хуз, зурчекандиз зурч ијиз кумеќ гуда.

§ 36. Кац.

Кацни квелин маѣнфѣѣѣтлу тир ѣѣјван ја: ада қифер wa тар қифер қада.

Квериз ихтилат аја-вуч маѣнфѣѣѣт гуда балқанди? кели? хпе? ѣеһре? кѣи? кеци? Вучиз и ѣѣјванаруз квелинбур лһуда?

§ 37. Ѓ а н а ш у р .

Ѓанашур тамара дуланмиш жедај - ђејван ја. А себебдај адаз тамун ђејван лшуда. Ѓанашурдин хуреќ јак ја. Ѓанашурди пучда халтај кшелин ђејванар, гех-гех инсанарни. Ѓанашур зарарлу тир тамун ђејван ја.

§ 38. С е ш .

Сешни тамара дуланмиш жеда. Па вилае адазни тамун ђејван лшуда. Сешрени халтај маларал, инсанарал вишида. Сеш зарарлу тир тамун ђејван ја.

§ 39. С и к .

Сик тамун ђејванариќај цара ђамалдар ђејван ја. Ада атана хурераг шерчер, урдегар, ќазар чнућна

тхуда. Сикрен, њанавурдин севрен хамаркај куртар ијида.

§ 40. Асланни пеленг.

Асланни пеленг анџах цара чими улкејара жедај њајванар ја. Абур гзаф јухшар ја чи кефиз, амма гзаф феки ва гзаф гуџлу ја. Асланни парлан цара зарарлу ва курхулу тамун њајванар ја.

И суаларин њевабар кхих: Вучиз њанавурдиз, севрез, сикрез, асландиз, парландиз тамун њајванар лхуда? И њајванари вуч неда? Абуру нел винеда? Вучиз абур зарарлу њајванар ја?

§ 41. Квелин кушар.

Верч, каз, урдег, њаштерханди верч, лиф маенфџетлу тир квелин кушар ја. И ничқираркај чаз јак, какајар, тук жеда. Јакни какајар чна неда, тук чна кџуганара (балушара) твада.

§ 42. Тамун кушар.

Тамара џуреба џуре кушар жеда: каргајар, керекулар, фагар, квекејар масабур. Тамун кушарин феки пајунин хуреке пепејар, чешелуфар, бирнахар ја. Па вилæ и кушар хејирлу ја.

§ 43. Ҷалар ијидај паб.

Ҷалар ијидај папа Ҷалар ијида туцуғдал, ја чхрадал. Ҷалар ја саркај ијида, ја кушуккај, ја канабдикај. Ҷаларикај храда: гамар, қаличајар, руҳар, маһутар, шалар, кўлўтар, елҶекар, шиҳер, кетенар, чувалар, шешелар.

И суалариз Ҷевабар кхих: I. Ни һæјwandикај чаз сар жеда? Wуч ијида саркај? Wуч храда сарин Ҷаларкај? Wуч Ҷвада маһутдикајни шалдикај? II. Пина битмиш жеда канаб, куш? Kвел ијида канабин кушун Ҷалар? Wуч храда кушун, канабин Ҷаларкај?

§ 44. Каркачи.

Маһут, шал, кетен, шиҳ каркачијри каркада храда. Маһутни шал сарин Ҷаларкај храда, кетен кушунин, шиҳ канабин Ҷаларкај храда.

§ 45. Дерзи паб.

Дерзи папа Ҷуда: папарин палтарар, перемар, ҳурујар, ҳиwer, ҳилер, кҶўганарин чинар. Дерзи папару ҳкатда нер михдај јағлуҳар, Ҷил михдај јағлуҳар, суффрајар, месин ағар, дасмалар wa маса зағар.

§ 46. Д е р з и и т и м.

Дерзи итимди б̄вада: палтарар, палтујар, шинелар, сертукар, валчагар, чуҳајар, шалварар ва маса загар. И палтарар гзаф вахтара буда маһутдикај ва ја шалдикај.

Са бег атана дерзидин қилиг вичиз сертук бајурмишиз. Дерзиди адал улчме қуна. Ахпа ада а улчмедај маһутдикај тикејар фукар муқратдал хкатна. Ахпа а фукар сасадак галајвал агална б̄вана, дерзиди сертук б̄азурна.

§ 47. Ч е к м е ч и.

Са бег атана чеќмечидин қилив вичиз чеќмејар бујурмишиз. Ама абуқна стулдал ада вичин чайла қвечелај чеќме хтуна. Устарди адан қвефел улчме қуна. Ахпа һа улчмедај ада бегдиз чеќмејар б̄азурна.

Чеќмечиди чеќмејар тумабдикај лидкај б̄вада.

§ 48. Ѓ и л д ч и.

Ѓилдчиди ктабар б̄илд ијида. Ѓилдинин кене авај ктаб б̄илд алачирдалај мућкем ја.

§ 49. Х а р а т у с т а р.

Харат устарди б̄уре ба б̄уре мебел арасда: стулар, шкафар, камодар, чарпајијар. Мебел таҳ-

тајарикај арасда. Ҳаратди к̆валахда җуре ба җуре зерæ̆таралди: мишердалди атуда, јақвалди к̆уқварда, гудда, јаьда, буравдалди т̆к̆вен ӑудда, рандадалди һамавар ијида дезгедал.

§ 50. Чатун устар.

Чатун устарди рақ гатада кутадалди. Рақун устарди к̆валахдај к̆велиз чад лһуда. Устарди рақукај һулдандикај расда җуре ба җуре затар: чқулар, муқратар, улгучар, машајар, јақвар, дергесар, мукалар, миҳер, лиенар ва маса затар.

§ 51. Кенфинин капар ијидај устарни чамчаҳар ијидај устар.

Кенчинин капар кутадај устарди чейедкај җуре ба җуре капар расда: чкwaјар, гетејар, кварар, курар, бадијар, бушкапар. Чамчаҳарин устарди расда чамчаҳар, ведрејар қарасдикај.

§ 52. Пиқи иҗигда к̆велер.

К̆велер иҗигда ја керпичдикај ва ја к̆ванфикај устарди. Русјатда к̆велер чуқанарикајни

иѣигда. Еwелни еwел егунда бине (хандак). Ахпа бинедилај башламишна иѣигда цлар. Рқараризни дақарариз цлара иѣиг таwуна ачух чкајар тада. Цлар беhem хајила абурал wiнида чqwanар фулар. Ахпа фуларин winелај гуда қулар wa ја чхајар. Абурун winелај ленбе гуда. Ахпа кaw нwаq гана расда. Бæѣзи кwелерин кawар и теher фазурна амачирла winел чардах расна, чардахдин winелај раq гуда, қулар гуда, wa ја мұхѣин кawуз хиз самар, нафар гуда.

И теher қwал winелај беhem хајла ахпа адан кене-пад расда. Еwел кутада рқарар, дақарар, ахпа суwағар јаьда; ахпа чил расда, јаьни суwағар awуна асунда, ја қул јаьда. И крарлај ъуьæниз иѣигда кулар wa ја пичер. Ахпа абурун гурмағар кawарал ақудда. Ибурни кутæh хајла кенерај асунни куwурла, ја кағазни јағайла, кwелер кенерајни лап беhem жеда.

§ 53. Ашҳанада (бун қwеле).

Ашбаз итимдини ашбаз папа фазур ијизаwа хурекар. Хурекар чрада бун қwеле. Бузбаш, келем шурпа, хаца ргада, кабаб ғеридал чрада, цкен чрада.

§ 54. Рағни варзни ғетер.

Ғава ишиғ гуда рекини, вафра, ғетери. Куз рекини ишиғ гуда; ама пакамак екеҒда-наеҒник еқида. Јуғ гзаф еку жеда.

Јифиз Ғава вафрани ғетери ишиғ гуда. Јифиз, Ғава вафран ғетерин ишиғ авачирла, гзаф миҒи жеда.

НаеҒниз инсанари ланҒајар шемер кукунарда. ЛанҒајари ва шемери қвал ксан ишиғлу ијида. НаеҒнин евел қилај инсанару са темил қвалахда, аҒпа абур каткида. Јифиз инсанар ксуда, пакамакај караҒда.

(Јикак јифни гала).

§ 55. Бабани диде.

Чи кулфетдин һарса кајғу дерди ғугвадајди бабани диде ја. Бабади чаз виридаз хуреҒ палтар казанмишда. Дидеди қвелин қвалахарда: фу Ғрада, хаҒа-шурҒа ијида, чаз кулутар храда, чаз ва вахариз беһремар Ғвада.

§ 56. Чи хзан.

Қвеле зун зи бабадикни дидедик галаз дуланмиш жеда. Залај ғејри абуроз мадни ајалар ава. Абур зин стҒајарни вахар ја. Заз мадни

қўзў ғеҳи бабани кари ғеҳи диде ава. Чун вери санал алај са хзан ја.

§ 57. Қўелин нәһнин қўалаҳар.

Нәһниз чи вери хзан қўат жеда қўелиз. Папари нәһнин фу һәзурна гуда. Фалај гвәниз папари ағуқна чпин ғалар ијида, ғвалар ијида, кўлўтар храда. Еркек етемари јепер ијида, шалам-мәһс расда; ајалари ја қелда ја кзунар ијида.

§ 58. Ајалар.

Чун һеле ајалар ја. Аллахдиз чун қан ја, Ада чун хўда. Диде бубади чаз фу палтар гуда. Чаз чи диде буба қанда; чун абуроз мутиһ ја, чун абурун гағунај екеғдач. Диде бубади чаз һәјатда ва бағда кзунар чкурунар ијиз ихтијар гуда.

§ 59. Рәһимлу руш.

Ислидин диде һазарлу хана. Дуҳтирди адаз тўқўл дава бујурмишна. Рушаз акуна дидеди дарман азијатдиш қвазава. Ада лһана: Чан диде, заш гице дарман, ши патакај ама за квада.

§ 60. Пис ајалар.

Ајалар кўзғаз авај. Абуру са чепелуқ қуна; адан кўечер абуру атана, лувар ҳана, қил езмишна.

Ксан кар ашунани ајалари?

§ 61. Хўин маёнабат.

Са дидедиз қве ҳва авај; адаз абур гзаф қандај. Са кўз гадајрикај сада адаз лһана: „Ҳæ-зиз диде! ваз зун гзаф қанда, амма заз шун қван, ваз зун қан жеч“. — „Кўз?“ лһана, ҳабар қуна дидеди. „А вилај жеч ки“, лһана гадади, „ваз қве ҳва ава, заз авајди анъаҳ са диде ја“.

§ 62. Салманан пакаман ваҳт.

Салман карағна саъет ругуда, алуқна гнибашар фена дастамаг қачуна, ҳтана кай ашуна. Ахпа ама атана диде бубадиз икрам ашуна ағуқна чај кваз. Чај қвана амачирла қватна вичиз лазимтир ктабар дафтарар, туна чантада Салман фена шкуладиз.

§ 63. Шкулада.

Саъет қуда Салман атана шкуладиз. Зенг јаъна. Ајалар һахна классдиз. Парда вичин чка

қуна. Пахна учител. Ајалари караџна адаз икрам
аууна. Са ајалди кевиз қелна дуџа. Амајбур
вери јаб агализ аквазна. Ахпа башламишна
дарсар. И ученикарин дарсарни қелун, кхин,
һисабун, маџнијар јагун, суретар ғугун хана.
Дарсарлај қулук мад дуџа қелна ученикар кве-
лиз кфена.

§ 64. Чи класс.

Чи классдин қвал феки еку қвал ја. Чи-
лизни кавуз и қвелин қул јаџнава; қуд цални
каш киреџ јаџна лацу ауунавајбур ја; чилиз
кши шир јаџнава. И қвелиз са рқарни вад да-
қар ава. Вилик квај цлал чи Падишаһдин
Императордин сурет курсарнава. Са пице печ,
меку пице џузар дафтараар авај шкаф, пуд
лһудај пице кхидај феки қул ава. Классдин јуқ
қуна ученикар ағуқдај скамејкајар дүзмишна
ава. Скамејкајарин вилик учител дин столи
стул ква.

§ 65. Ни теһер Салмана кечирмишна нәһнин вахт.

Салман саџет пуда школадај хтана, фу нез
ағуқна. Фу тўна амачирла ама са саџетқван
маса ајаларик галаз багда, һәјатда кзвана.

Ахпа Салман хтана к̣велиз н̣аѣналди дарсар
к̣хиз, к̣елиз машгул хана. Ахпа н̣аѣнин фу т̣уна.
са қадар мад дарсар езбер к̣вуна, месин к̣ацни
авуна Салман к̣сана.

§ 66. Нар са затуниз вичин чка жеди.

Керим нар пакамак вичин затарик к̣век̣вез
жеда. Са к̣улут адан стулдал жеда, мекуди
столдин к̣еник̣. Са чекме чарпајидин к̣еник̣ жеда,
мекуди к̣велин к̣енени жедач. Нар пакамак ви-
чин затарик к̣век̣вез амуқиз Керима классдиз
геѣ ијида.

§ 67. Ђални, ђарабани, балқан.

Ђалѣи лһуда: „Заз к̣ут̣уз ђафа ја“. Ђарабади
лһуда: „Заз гатуз ђафа ја“. Балқанди лһуда:
„Заз к̣ут̣узни гатузни ђафа ја“.

§ 68. Вучиз ђанавур гатада.

Ђанавурди х̣еб т̣уна; х̣ур̣ун итимари ама
қуна гатаз башламишна. Ђанавурди лһана:
„К̣уне зун вучиз гатада? Зи х̣ам рузул хунух
зи тахсир туш к̣и“. Х̣ур̣унбуру ђеѡаб гана:
„Вун рузул ја лһуз туш гатазаѡајди, х̣еб т̣уна
лһуз ја“.

§ 69. Асланни севни сиқ.

Асландини севре са куз чпиз јак ьзурна. Асландиз севрез гуз қан ханач, севрез асландиз. И јакун патакај абур ақван кқанаки еҳирдај қведни галатна куватдај аватна јарх хана. Атана сиқ. Акуна адаз абурун арадал јак. Ада аставилалди фена качуна јак гваз катна.

§ 70. Ламни балқан.

Са ламрал са залан пар иғигна тхуз хана. Падах галаз пар алачиз еғиз са балқанни физ хана. Лам галатна адан аман атана. Ада балқандиз лһана: „На заз кумеќ аја, зи парғикај са қадар качу!“ Балқанди качунач. Еҳирдај лам куватдај аватна јарх хана қена. Ејесди ламран парни иғигна балқандал мадни ламран лини.

§ 71. Чўлдин бўкни миҳеќ бўќ.

Са чўлдин усал бўќ һатна миҳеќ бўкерин арада са қунғуна. А миҳеќарикај ьәтир качуна һа усал ни авачир бўкни ксан хуш ни кведдајди хана.

Ксанбурук галаз јулдаш хун чаз мәнфә-
ьәт ја.

§ 72. Фаһумлу ҝарға.

Са ҝарға ҝик ҝаних хана. И wæһдеда адаз еа јад аwај печ ҝана. Амма јад печинин ҝене хана. Ҝарға са теһерни ҝик агаq тејиз хана. Ада башламишна печиниз ҝүлү ҝwенер wiһез. Ҝwенери јад winел хҝаһна, ахпа ҝарғади ҝwана.

§ 73. Темæһ фидај зат.

Ҝифес ҝwелин һице иҝигнаwај. Са Ҝиф ма-
quwај чкурна ҝиз хана. Адаз һидин ни атана. Ада wичи wичик лһана: „Wуч ҝанда заз һидин ни!“ Зверна фена, ада һидиз мез јаһна. И wæһдеда Ҝифесдин рқар аwатна аqал хана.

§ 74. Фағ.

Са фағраз акуна лафу лифер ҝсан хузаwа; ада wуч лафу ранг аwуна фена лиферик ҝаҝахна. Лифериз ама чпиҝај хиз хана чпик туна. Са wæһдеда фағраwај риқелај алатна һарағун хана. Лифериз ими wанҝелди чир хана, абуру ими гатана чкурна. Фағ хтана чпин фағарик, амма фағаризни ихтин лафу зат акуна ҝҝе хана, абуруни и фағ чкурна.

§ 75. Ғеки дидени хтул руш.

Са ғеки дидедиз са хтул руш аҗај. Ешел и руш са ғәеҒи ајал тир, ими һамиша ксана жедај. И wæһдеда ғеки дидеди идаз ғу җраз, квал Ғигиз палтар чхуз, Ғваз, ғалар ијиз, гүлүтар храз хана. Ахпа ғеки диде лап қүзү хана, ама һамиша ксуз хана; иғуз хтул руша адаз ғу җраз, палтар җхуз Ғвалар ијиз, храз хана.

§ 76. Күрен ҒаҒал.

Квана сифте жиw. Күре чкурна жиwедај. Жиwеда күрен гелер хана. Атана ғүрчекан, гелеваз ғена күр Ғзурна, јаһна түфенгди ғена.

Јарақар: туп, түфенг, тапанчи, револ-вер, тур, Ғида.

§ 77. Qwe турчи.

Qwe турчиди тур (чил) ғугваз хана. Тур залан хајила сада лһана: „Тур ксан туш“: Ме-күда лһана: „Wa' тур ксан ја, амма на буш ғугвазава“: Башламишна ибуру һүҒет ијиз. Ибур һүҒетдал машғул хана, ғетер и wæһдеда екеҒна чилинај ғена.

§ 78. Чараданди қанжемир, жушанди
квармир.

Са киҝ физ хана са кубудлај виһенавај тар-
белај; идан сише јақун са феки тике авај. Идаз
бе вичин кен акуна; ида фикир ашуна ама маса
киҝ ја лһана. Ада ҳқадарна биз меку кбиw гвај
јақ қақудда лһана. Амма адаз фин кене ја маса
киҝ, ја јақ җғанач; вичин јақни квардарна.

§ 79. Мул җуқ.

Заз гатфариз чулда са җуқ акуна қабу қвач
кгај, вил вили тир. Веқерин арадај ама бе-
һем акванни ијидач, амма җæтир ава вичик
гизаф гүзел.

§ 80. Qwe чамчаҳ (челег).

Кучедај qwe җарабада аваз qwe феки челег
физ хана. Сад мед авајди тир, мекуди еғиди.
Евелимғиди аста аста қусни ван тејиз физ ха-
на; qwed лһудајди са гзаф јегин қилел гзаф
ван алаз физ хана.

(Ҷис чархуни гзаф ван ијида).

§ 81. Чуква қағандиз јулдаш туш.

Са папа вағал чквани қаған чхуз хана.
Ибур чхвена иғигнавајбур риқелај алатна амуқ-

на. Чквани каџган и кардал шад хана. Абуру маєслаѣѣет авуна сефердиз физ, qwedни авахна ваџуз ѣин винел алаз фена. Амма гзаф чкадиз абур фенач; чепедин чкѡа галудна чивиндин каџгандик хана.

§ 82. Уири са жуван патакај туш.

Са куџади ичин таз илигиз хана. Акурбуру адаз лhana: „Гзаф вахт жеда а тазуни јимишар гидалди, ваѡај нез жедај јимишар туш абур“. Куџади ѣеѡаб гана: „Дузри ја, заѡај абур нез жедач, амма масабуру неда, абурони заз раѣмет гида“.

§ 83. Кесби.

Њелалдин кесби берекетлу кар ја. Гунаһ ја кѡвалах тејиз ѣумур авун. Тенбелѡал гунаһар туремишдај зат ја. Њѣфтеда ругуд кѡуз кѡвалах аја, анѣах са кѡуз јал јага.

Аллаһдиз ѣафа хуш ја. Њафади инсан худа, каһалѡили фурда. Инѣикли жедач гиле кѡвалах аваз хајита.

§ 84. Qwe леѣбер.

Реѣин са дар чкадал qwe леѣбер һалтна; сад ѣараба гѡаз шеһердиз физаѡајди хана, сад-

ни, шеһердај хквезавајди. „Елкўра қулуқ, заз шеһердиз физ тәһдида, рәк це!“ лһана һарајна сада. „Ууна рәк це, заз қвелиз кфиз тәһдида!“ лһана һарајна мекўда. Па и теһер ибуру һуһет ијиз хејлин вахт хана. Ибур ақуна рәкди физавај са касдиз; ада ибуруз лһана: „Пар низ тәһдидата, һада қулуқ ғугу!“.

(Қилиз јал ақункај хјир жеч).

§ 85. Тўнач, амма тәһриф ијизава.

Фармана лһуда Салманаз: „Аһ, вуч ширин жеда қазран қвечер!“—Мегер на тўнани?—лһана Салмана. „Ва' за тўнач, амма зи халудиз ақуна вичин ағади недајла. Ада лһудај ширин жеда лһуз“.

§ 86. П а р.

Рәхди санал қве кас физ хана. Абурун қведан кўнени пар аваз хана. Сада вичин пар реге санални ақуднач. Мекўда ақудиз пар, ағуқиз, јал јағиз хана. Амма и касди һар ағуқдајла пар ақудиз, һар қараһдајла кўнал хқаһна қандај. И рәһәтвал гзаф қачуз қандај кас мекўдалај артух галатна.

§ 87. Гуѣ њак туш.

Микаил чкурна атана багдиз. Ана адан вах Тамум нинијариw кузwазаwај. Микаила еѣѣна качуна нини тwалунин балқандал алаз катна. Тамум ақwазна шехиз. И wаѣдеда кwелѣѣ чкурна еѣѣна мекуѣ феки стха Селим. Адаз ксан акуна тwалунин балқандал алаз багда нини гwаз кеѣун. Ада Микаилаwај нинини каѣудна балқанни. Микаил фена бубадиз ѣерзе ијиз. Буба дақардал аѣуqна аwаз и крар wери адаз акуна awај qwan.

Wуч лhана Микаилаз бубади?

§ 88. Чаразни санал.

Бубади бујурмишна wичин ајалариз тукwена мѣслѣѣѣтдиw дуланмиш хух лhана; ајалари адал јаб елѣѣнач. Са куз бубади гана са кул, ибуруз а кул хух лhана, бујурмишна. Ајалар гзаф алакна хаз, амма ханач. Ахпа бубади кул акајна, бујурмишна саса тwал чараз хух лhана. Ајалари тwалар wери сасад реѣѣтwилиw хана. Ахпа бубади лhана: „Па и теher ја кунни, wеледар: егер кун ксан ткwена сасадак галаз меслеѣѣтдин кеене дуланмиш хајита, са касдиwајни кwел гуѣ гиз жедач. Егер кун сасадаw

ткун тавуна, уѣ јаз дуланмиш хајита, һар ни хаитани кун њаѣузарна бахтсуз ијида“:

Квез герек ја dewлет, квеле мæслаѣѣæt са- ламатвал хајила.

§ 89. Санал њаѣнд авуна квалахик каках.

Пан, јулдашар, һереката: раг екеѣна гүзел јаз. Квалахик каках, вахт пуч дахуј. Кац аја, њафа фгу, каһалвал мир, каһалвал са бала ја. Чна санал зеѣмет фугван, сасадаз чна күмек ијин. Чна герек гзаф қелна қанда са зат чир- хун патакај. Ђаѣиб тушни қелиз кхиз чир да- хајта. Ђафадал риқ алајдаз јал јагунни, күгунни, шадвал авунни ҳас ја.

§ 90. Тапаркан.

Са чубанди хурун патаг хуз хана хпе- рин сүри. Идаз қан хана хурунбуруз кѣ- рар гуз. И нијатдал ада башламишна һа- рағиз: „ѡанавурар!

ѡанавурар!“ Хурунбуруз и ван хајила, абуру лашар, қүкер качуна кѣрни галаз чкурна чу-

бандин патаг. Килигајта затни аwach, чубан кwаз-
наwa кўрез. Пака кўз чубан хпер гwаз мад ha
ha чкадал хана. Сад лhana тамукај хкефна хпе-
рал wiнена са ѓанawурди. „Ѓанawурар! ѓана-
wурар!“ лhana hарајна чубанди. Амма и сефер
садни адак инанмишни ханач ја кўмекдизни ата-
нач. Ѓанawурдини кwајни кwај хеб качуна гwаз
фена тамуз. Чубан ађуqна шеһиз.

§ 91. Д е в л е т л у .

Са руш дидени буба qена лап јетим амуqна.
Адаз муqwабуркај анђах са халу амај. Са кўз
халуди wичин папаз лhana: „Ша, чна хтул чи
кwелиз хкин“. Папа ѓеwаб гана: „Ақа хајита
чаз канбардик wiһидај qел качудај кудратни
амуqич“.—„Чна канбар qел кwачизни неди“,
лhana зўлү. И теһер ибуру јетим хтул хкана
чпин кwелиз.

Мæһне це, кwелди dewлетлу тир халу.

§ 92. Диде аwachир ајалар.

Ѓæлим фена куншидин кwелиз. Адаз акуна
ана һич ксандач: ајалар чиркин кукwар хаји
перемар алаз, qилерни еwæһтаwуна аwa. Зwe-
фибур јархар ханаwa чилел рукарал, qwe ајал

деџве ханава, феки ајал нахуш јаз катканава
килигдај касни авачиз. Риқел атана њæлиман
ки и куншидин муқвара паб қенава. Њæли-
ман риқел инал вичин дидени атана; ада чкурна
хтана вичин диде кџахда қуна.

(Диде авај ајалдин қил балџам жеди).

§ 93. Канбар.

Нисиниз вилик канбарни фу зајила, „Канбар
ксанди туш: заз нез қандач!“ лhana Њæлимата.
„Гила завај мад маса канбар ијиз жедач, нæњ-
низ канбар ширин жеди“, лhana дидеди. Ни-
синлај гвæниз диде рушни галаз салаз фена
картуфар хқудиз. Ана абурӯ нæњналди қва-
лаҳна. Нæњниз дидеди вилик канбарни фу заана.
Њæлимата канбардикај дадмишна, лhana: „Аһ,
ими масса канбар ја!“ Аҳпа гатуна нез. Диде
күрена, лhana: „Ими на һа нисиниз тун тавур
канбар ја. Гила ама артух ширин хана, күз
лһајта вуна нисинлај гвæниз михи һавадал
ксан қвалаҳна“.

§ 94. Сақвал дөвлетдилај баһа ја.

Са џеһилди вичин балдикај џæрз ијиз хана.
Ида лһудај қван: „Гуда ки Аллахди масабурӯз

дешлет, амма заз затни ганач“. Ими ван хана са кѹѡадиз; ада лһана: „Дузриданни вун вуна лһудај қван кесиб јани? Ваз Аллахди њеһил сағ чан ганава ки?“ „Ава“, лһана њеһилди. Ахпа кѹѡади қуна њеһилдин ерфи гил, хабар қуна: „Гуз жедани вавај и гил азур манатдик?“ „Елбетта ва“, лһана, њеһилди. „Чајла гил гудани вуна?“ лһана кѹѡади. „Чајла гилни ва“, лһана, њаваб гана њеһилди. „Қабулдани на бѹрқувал буд азур манатдик?“ лһана кѹѡади. Милјонарикни қабулдач!“ лһана, њаваб гана њеһилди. „Аквашавани ваз һиқван дешлет ваз авата, мад на ваз гаји кал разивални ијиз авач“.

(Кел гѹмир Аллахдиз њасивилалди, шѹкур аја адаз аставилалди. Кесибвал њејиб туш).

§ 95. Хѹрекни квадај затар (ички).

Хѹрек авачиз ханајта, инсан гешила реқидај; квадај зат авачирта, инсан һаераратвили реқидај. Инсанди хѹреkdиз ишлемишда чилаеъ екејдај затар, һајванарин јак, қел. Квада ада јад, нек, чај, кәһве, буру јад (квас), буру нек. Лај лазим тир хѹрек анѡах фѹ ја. Лај лазим тир ички анѡах јад ја.

§ 96. Ф у.

Фу чрада ја кайвани папари, ја чурегчијари. Фу чрада тинидикај; тини ешенда зурұкајни, бикајни, хемирдикај. Зур регведа регұхпанди теҳилдикај. Техилар битмиш жеда никера. Никер базурда лебберару. Абуру евел нике бан бада, ахпа тум вишеда, ахпа зар гуда. Аллаһди тумунај теҳилар екефарна, абур дигмишарда. Ада чими гад рукурда, марфар ракар гуда.

Целни фу не', беккинал акваз.

§ 97. Ј а д.

Јад авачиз ја са инсан, ја са һајван дуланмиш жедач, ја чиләһ са зат екедач. Јад авачир чкајара аквадајди анжаҳ са квенерни кум ја. Јад жеда булаҳара, вафар, кујара, вирера, һулера. Пулерин јад бұ жеда. Ксан јад михи жеда; адак ја дадни жедач, ја нини. Гзаф чимишили јад ругурна буғадиз дундермишда. Гзаф меқи хајила бикај мурк жеда.

(Фуни јад қәһәлдин хурек ја. Фуни јад аваз хајита, амај крар ткұди).

§ 98. Ф и л.

Са һиндустанжуваз са фил авај. Ада фил хун темил ијиз, квалаҳ адаг гзаф ијиз тадај.

Са кѹз филдиз кел атана, ада вичин хузѣјин
қўл һалчна қена. Хузѣјиндин паб атана баш-
ламишна шехиз: ада гана вичин ајалар филдин
қвечерик виһена лһана: „Фил! wуна ибурун
буба қена, ибурни јиқ“: Фил гзаф вахтунда ки-
лигиз ақвазна ајалариз, ахпа қуна феҳи гада
вичин нералди хқаѣна вичин гардандал иѣигна;
адалај гўһаниз фил һа гададиз мўтўѣ јаз қва-
лаҳ ијиз кўлфет хўз хана.

Нек квај кал.

Са касдиз са кал авај. И кели һар кѹз са
гете нек гудај. Садра и касди муһманариз евер-
дајвал хана һанвили ада нек гзаф хун баталди
буд кѹз кал ағанач. Ада хијал аwуна буд калај
кели буд гите гуда лһана. Амма келин регўда
нек қурана ада еwеландалајни темил гана.

§ 99. Ѓалим гада.

Са қел аwур гада хтана шеһердај хўрўз бу-
бадин қилиw. Бубади адаз лһана: „Гила wæq
јабадај waхт ја, качу бўрўзўл заз кўмек аја“.
Гададиз қwалаҳ ијиз қандачир қwan. Ада лһа-
на: „За қелајди ѣилмијар ја, зи риқелај мужи-
карин фалар алатна, һанвили заз чидач бўрў-

зүл чүз лһудата“: Ик лһана ама физавај һәјат-
даз, сад-лһана адан қwach алуқна бұрүзүлдал;
бұрүзүлдин тум хкат хана ақуна гададин пеле.
Ахпа адан риқел хтана бұрүзүл чөвез лһудата;
ада виһена вичин цел қуна лһана: „Ими һин
ахмақди инал бұрүзүл кадарна!“

§ 100. Везир Ыабдуллаһ.

Кизилбаш шаһдиз (Иран шаһдиз) са ксан
дугри Ыабдуллаһ твар алај везир авај. Садра
и везир са шеһердајтуз рақди шаһдин қилив
фидајла, а шеһерда халқдин бунт авақван.
А халқ қват хана, абуру адан балқан ақва-
зарна ама туна јуқва, башламишна адаз таһ-
дијар гуз, егер чшиз қандајвал шаһдин патат
кар ткүр тавурта, чши ама реқида лһуз. И халқ-
диқай сада ақван бұрһат ашунақи, адан чуру
қуна ақаһна. Ехир ибур секин хана везирдилај
алатајла, ама атана вичин рақди шаһдин ма-
қув. Шаһдивај и везирди гзаф қевиз тавак-
куь ашуна а халқариз күмеқ аја лһана, садни
вичиз ахтин бијабурчивал ашуна лһуз абуруз
түнбүһ ијимир лһуз. Шаһдини везирдин илти-
мас қабулна.

Пака кан пакамакај везирдин қилиг са тү-

кенчи атана. Везирди адавај, вуч кар ава,
лhana хабар қурла, а касди лhana. „Зун атана
ви қилиw нақ ви чуру ажајди wуж јата чи-
риз; ама зи кунши ја, адан тварни Наим ја.
Ркурна гана адаз тунбуғи аја“. Везирди тукенчи
рахкурна Наимаз евериз туна; Наим атана,
ја қенач ја амач. Ама јарх хана везирдин
квечерик. Везирди ама карағарна адаз лhana:
За ваз тунбуғи арунин патакај евернач, за
ваз евернин себеб ви кунши писди ја, лпу-
нин патакај ја, ада валај шикетна, адакај ишти-
јат аја. Алад, Аллах ваз кумеќ хуј“.

§ 101. Қве савдагар.

Са кесиб савдагар сефердиз физ базур хана.
Адаз са қадар рақун мал аваз, ада ама вуч
хкведальди са девлетлу савдагардал аманат
тайшурмишна. Са вахтунлај и кас вичин се-
фердаг елkwена хтана, ама фена девлетлу
савдагардwaј вичин аманат кахчуз. Ада ама-
натдиз хијанат вал аруна маса ганаваз хана
қван. Авили ада баһна буғурна лhana: „ви
рақ завај тәхилар авај һамбарда иғигун хана,
анани ақван қифер авақи мад қадар авач;
бес ви рақ абуру куткүна пучна. Ѓақвадајла

абуру зи шилериз агуна; егер мад ҫалак же-
дачта ҫена килиг“. Кесиб савдагарди ҫаваб
гана: „Бели шуч герек ја килигун, зун һақани
инанмиш ја, заз һамиша ҫидај кар ја қифери
рақ күткүнда“. Кесиб савдагар сағхуј лһана
кҫена. Күчедај кҫидајла агуна адаз дөвлетлу
савдагардин ајал кҫазава; ада ҫан риқ ашу-
на, қуна ајал күчаҳда гҫаз кҫена шичин кҫе-
лиз. Пака күз дөвлетлу савдагар һалтна ке-
сиб савдагардал, ада шичин қилал атај бала
акајна идавај ҳабар қуна; гада агунани, ја са
ҳабар зат ханани лһана. Кесиб савдагарди лһа-
на: „Заз агуна, нақ зун ши кҫелағ екҫеҫдајла
ҫавај са кард атана шһена ши гададал кҫачу-
на гҫаз ҫена“. Дөвлетлу савдагардиз кел ата-
на; ада лһана: „ҫајиб ја ваз зал күрүн. Же-
дај кар јани катравај ајал гҫаз ҫниф“—„Ва’
зун күрезавач“. Лһана кесиб савдагарди „Шуч
тәһаһублу кар ја қван катра ајал тхун, қи-
фери шш пүт рақ недај ҫкада? Шуч хајитани
жеди“. Дөвлетлу савдагар ғавурда һатна, ада
лһана: „Ши рақ қифери тунач, бес за ама маса
гана, адан қве кимет за вағ гаҳғуда“.—Пақа
јаға, ши ајални катра тхванач, ама за вағни
гаҳғуда.

§ 102. Кардни кек.

Злик вердиш хај кард ијесди евер гај валди хкадарна абуздај андан злел, амма кек ијесдиз нич клигдачир, егер ијес батаг фејта, ама нарајна катдај. Катра фанум аруна ин кар кекрез лhana: „Кун-ксанвал чидај халқ туш, меълум жезаваки кун хахулдин ѓинс ја, квезгшин хејла ијесдин батаг чкурда, маса веьдада ама нич сејмиш идач, амма чн јеги ничхирар јаз-јаз, катни чавај квелај кувиз жедатани, ијесди чаз евер гајвалди чн кдзуна андан злел абузда: вичиз лнајта чн кун хтин фу квадардај халқ туш“. Кек са батак клигна, катраз лhana: „Кун ијесдикај катдач ан себебдал ки, квезнич бирганд хај кард арунач, амма чаз бирганд хај кекер пара аруна ланвили чн кфела катда“.

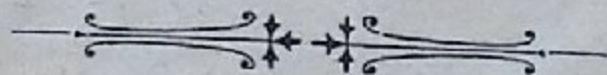

Ч И Ш А Т А Н.

Чун Кафказда дуланмиш жезава. Кафказ чи феки тир паччаһлухдикај анџах са қадар чка ја. Чи паччаһлух Урусјат ја. Ана вишни јахџурни буд милјондилај виниз инсанар ава. Абурни виш халхдилај виниз ја. А халқарни џуреба џуре фаларалди леқвенда, абруз џуреба џуре дин мезнеб ава. Амма ешвелимџи халх абуркај урус халх ја.

Урусјат чилин ејеси Падишаһ ја. Буба ајаларин кајгуда һиқи жедата, һа теһер ама садхиз вири халқарин кајгуда жеда. Чун урус Падишаһдин рәјатар ја. Герек чун Падишаһдиз ихлас хана, адан законариз мутуџ хана қанда.

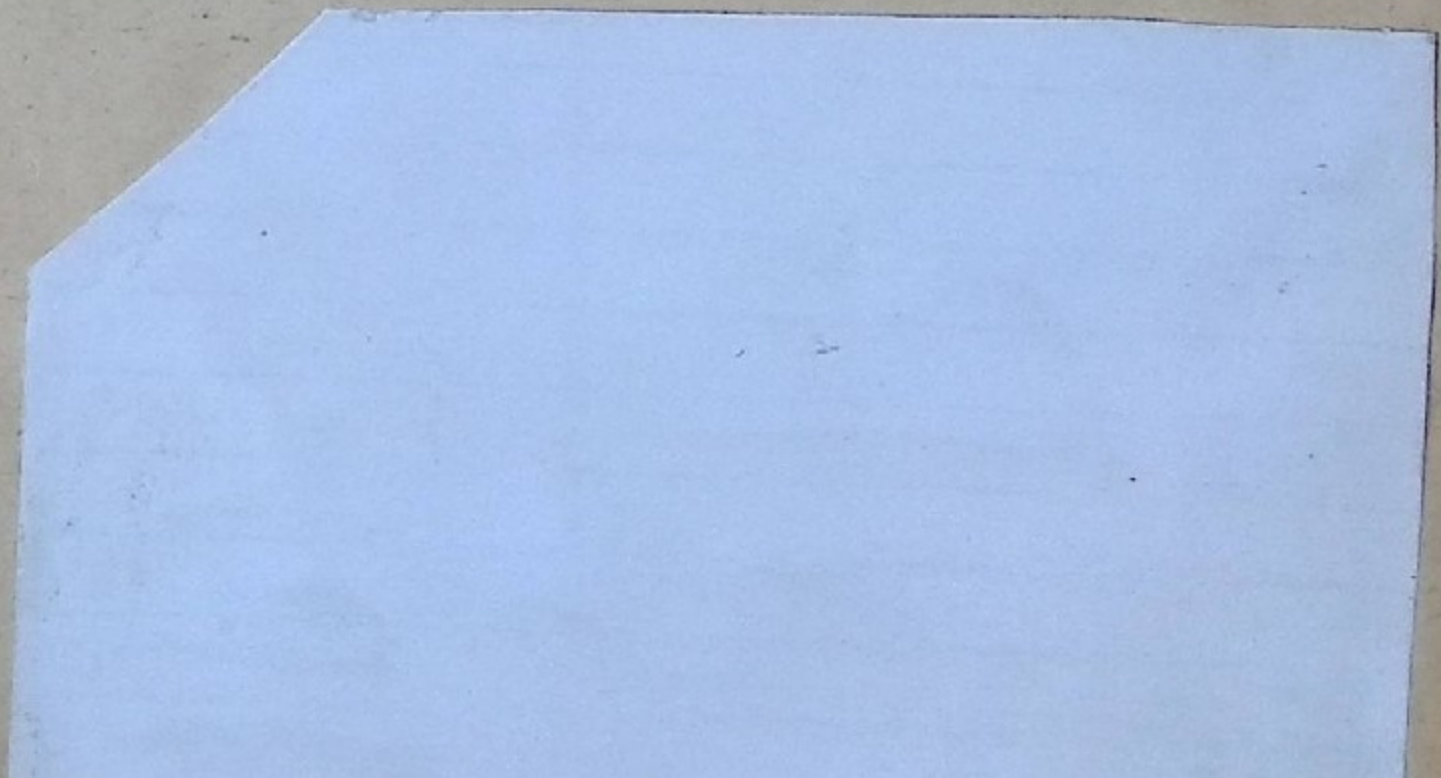
Чи Падишаһ, урусјат чилин ејеси тир Император НИКОЛАЈ АЛЕКСАНДРОВИЧ ја; адан паб Императрица АЛЕКСАНДРА ФЕОДОРОВНА ја; адан валиџаһд, адан хва, АЛЕКСЕЈ НИКОЛАЈЕВИЧ ја.

3-4

75
/ 657

T 317
4

T 317
4